

Doc. dr. sc. Šefik Kurdić

ČETIRI NAJPOZNATIJA SUNENA I NJIHOVE KARAKTERISTIKE

Sažetak

Suneni su hadiske zbirke prepoznatljive po hadisima klasificiranim shodno šerijatskopравnim pitanjima. One, ustvari, predstavljaju sretnu sintezu između hadisa i šerijatskog prava, tako da su posebno pogodovale šerijatskim pravnicima u donošenju šerijatskopравnih rješenja.

Treće hidžretsko stoljeće je bilo posebno obilježeno nastajanjem ovakvih hadiskih zbirki, ali su se, vremenom, izdvojili suneni Tirmizije, Ebu Davuda, Nesaije i Ibn Madže, pa su, uz Buharijin i Muslimov sahih, postale najpoznatije i najčitanije hadiske zbirke uopće.

Svaka od ove četiri poznate zbirke ima posebne specifikume koje ih distanciraju od drugih hadiskih zbirki. Tirmizijin Sunen je prepoznatljiv po ocjeni svakog hadisa kojeg njegov autor navodi; Ebu Davudov Sunen po, gotovo, isključivom navođenju hadisa iz oblasti šerijatskog prava; Nesaijin Sunen po najmanjem broju uvrštenih slabih hadisa od ova spomenuta četiri sunena a Ibn Madžin Sunen karakterizira 1.339 hadisa koje nije spomenuo ni jedan drugi autor šest najpoznatijih hadiskih zbirki – El-Kutubus-sitte.

Uvod

Suneni su hadiske zbirke klasificirane prema šerijatskopравnim poglavljima i njihov prevashodni cilj je bio prikupiti hadise koji tretiraju propise, kako bi se olakšalo šerijatskim pravnicima da dođu do izvora, na temelju kojih će donositi šerijatskopравne norme. Značajno je napomenuti da ove

zbirke tretiraju merfu'-predaje,¹ izbjegavajući mišljenja i fetve ashaba i tabi'ina.²

Brojni su autori sačinili ove zbirke. Poznata su ova hadiska djela koja su sačinili: Imam Šafija, Tirmizi, Ebu Davud, Nesai, Ibn Madže, El-Bejheki, Ed-Darekutni, Ed-Darimi, Ibn Džurejdž er-Rumi, Se'id b. Mensur, Ebu Muslim el-Kešši, Muhammed b. es-Sabah ed-Dulabi, Ebu Bekr el-Esrem, Ebu 'Ali el-Hallal, En-Nedždžad el-Bagdadi, Ahmed b. 'Ubejd el-Basri, Isma'il el-Kadi el-Ezdi, Jusuf b. Ja'kub el-Ezdi, Ebu-l-Kasim El-Lalikai i dr.³

Vremenom su se izdvojila četiri sunena, koja su prošla precizne kriterije najvećih hadiskih stručnjaka i tako postala četiri, od šest najpoznatijih zbirki hadisa, nazvanih *El-Kutubu-s-sitte*. U ovu reprezentativnu kategoriju i u sami vrh hadiskih zbirki, pored Sahiha Buharije i Muslima, ušli su suneni Tirmizije, Ebu Davuda, Nesaije i Ibn Madže.

Budući da su ova četiri sunena postali najpoznatiji i najčitaniji, u toku razrade teme ćemo reći nešto više o njima i njihovim karakteristikama.

1. TIRMIZIJIN SUNEN

Njegovo najznačajnije i najvrednije djelo je, bez dvojbe, *El-Džami'u-s-sahih* ili *El-Džami'u-s-sunen* u narodu poznato kao *Sunen*, ubraja se među šest najpoznatijih hadiskih zbirki, nazvanih *El-Kutubu-s-sitte*. Neki ovu hadisku zbirku svrstavaju na treće mjesto, odmah nakon Buharijevog i Muslimovog *Sahiha*.

U Tirmizijinom *Sunenu* sadržano je oko 4.000 ili, tačnije, 3.956 hadisa,⁴ što je manje nego u Buharijevoj i Muslimovoj zbirci, ali je u ovoj zbirci daleko manje ponovljenih hadisa.

¹ Pod merfu'-predajama se misli na hadise koji se pripisuju Vjerovjesniku islama, Muhammedu, s.a.v.s., prema citiranju njegovih riječi, navođenjem njegove životne prakse, spominjanjem njegovog prešućivanja kod nekih radnji koje su drugi radili, a on bio prisutan i isticanjem njegovih fizičkih osobina i moralnih kvaliteta.

² Vidi o tome: Abdulfettah Ebu Gudde, *Es-Sunnetu-n-nebevijetu ve bejanu medlulihe-šer'i*, str.32-33; dr. Nuruddin 'Itr, *Menhedžu-n-nakdi fi 'ulumi-l-hadis*, str. 199 i Muhammed es-Sabag, *El-Hadis-u-n-nebevi*, str.287.

³ O ovim i dr. autorima ove vrste hadiskih zbirki vidi: El-Kettani, *Er-Risaletu-l-mustatrefe*, str. 32-37.

⁴ Vidi: Izdanje Sunena, *Daru-l-kutubi-l-ilmijje*, Bejrut, 1987. god., sa obradom i komentarom velikog hadiskog stručnjaka Ahmeda Muhammeda Šakira.

Zbirka se smatra jednom od najljepših, najpristupačnijih i najkorisnijih hadiskih zbirki uopće. Imam Tirmizi potudio se da iznese hadise koji svojim sadržajem nisu predugi, a koji tretiraju najrazličitije propise i uputstva potrebna za svakodnevni život.

Budući da ovu njegovu zbirku karakterizira univerzalnost i sveobuhvatnost, ona je i nazvana imenom El-Džami'.

Uvrštavajuću hadise u svoju zbirku, Tirmizijini kriteriji nisu bili strogi poput kriterija njegovih prethodnika Buharije i Muslima, pa su kod njega evidentni, pored autentičnih, kojih ima puno, i jedan broj dobrih-hasen i jedan broj slabih-da'if predaja. Nakon temeljnih analiza njegove zbirke, hadiski stručnjaci konstantirali su da u ovom djelu imaju četiri kategorije hadisa:

- 1 - Autentični hadisi, koji ispunjavaju uvjete Buharije i Muslima;
- 2 - Autentični hadisi, koji ispunjavaju uvjete Ebu Davuda i Nesaije;
- 3 - Dobri-hasen hadisi, koji ne sadrže mahane, i
- 4 - Slabi-da'if hadisi, koji imaju vidljive nedostatke.⁵

Svi hadisi, izuzev dva koja spominje i sam imam Tirmizi, koriste i preporučuju islamski učenjaci. Prvi je Ibn Abbasov, r.a, hadis u kome se govori da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, sastavljao podne sa ikindijom i akšam sa jacijom dok je bio u Medini, bez ikakve bojazni, bez velikog pljuska i bez putovanja. Drugi hadis govori o onome ko konzumira alkohol, pa ako to ponovi i četvrti put, da će se nad njim izvršiti smrtna kazna!⁶

Specifičnosti Sunena

S obzirom na ograničenost prostora spomenut ćemo, u najkraćim crtama, nekoliko bitnih elemenata koji karakteriziraju ovo djelo:

- 1 - Tirmizi je uvrstio samo hadise po kojima su radili islamski pravници/fakihi i na temelju kojih su mudžtehidi temeljili svoje stavove.
- 2 - Uz svaki hadis on donosi stepen vjerodostojnosti, odnosno ocjenu hadisa, što nije slučaj kod drugih autora.

⁵ Vidi: dr. N. Itr, *El-Imamu et-Tirmizi ve-l-muvazenetu bejne Džami'ih i ve bejne-s-Sahihajni*, 154. Usporedi: M. Karalić, *Uvod u Sunen Tirmizije*, 1/6.

⁶ Tirmizi, *Kitabu-l-ilel*, 5/692. Ovo izdanje je doštampano na kraju njegovog *Sunena*, Bejrut, 1987. god.

Kada navodi i slabu predaju, on obavezno ukazuje na njenu slabost i konkretno obrazlaže njen nedostatak.

- 3 - Veoma slabe predaje ne navodi kada iznosi važne postulate islama, već ih navodi samo kada podstiče na dobre i pozitivne stvari.
- 4 - Tirmizi izabere hadis vezan za određenu tematiku, a onda, nakon citiranja tog hadisa, navodi da postoji veći broj predaja koje govore isto, ili slično o toj tematici. Nekada izabere najjaču predaju, a nekada predaju koja najviše odgovara naslovu poglavlja, ili tematici koju obrađuje.
- 5 - Nakon citiranja hadisa, on navodi stavove ashaba, tabi'ina, te poznatih imama i učenjaka koji su u vezi s tim hadisom, ili tematikom koju obrađuje.
- 6 - Terminologija koju je upotrebljavao pri ocjeni hadisa posebno je zanimljiva. Niko prije njega takvu terminologiju i takve konstrukcije nije upotrijebio. Samo on daje ocjenu uz hadis, npr: *hasenun-sahihun*, *sahihun-hasenun*, *hasenun-sahihun-garibun* i sl.⁷

Hadiski stručnjaci, s obzirom da terminologiju koju upotrebljava imam Tirmizi nigdje posebno nije pojasnio - izuzev termina *hasen* i *garib*,⁸ pokušavaju odgonetnuti zbog čega je na taj način ocjenjivao hadise koje navodi u ovoj zbirci.

Ibn es-Salah smatra da se radi o tome da je citirani hadis došao u više predaja, pa je neka od njih, na pr., *sahih*, druga *hasen* a treća *garib*.⁹ Drugi smatraju da mu je *sened/lanac* prenosilaca ocijenjen, npr. *sahihom*, a *metn/tekst* hadisa *hasenom* ili obrnuto. Treći, opet, smatraju da je autor Sunena sam u dilemi kako da ocijeni hadis: da li je *sahih*, *hasen* ili *garib*, s obzirom da su ga prethodnici ocjenjivali na različite načine, pa navodi, kako primjećuje Ibn Hadžer, sve ocjene u vezi sa dotičnim hadisom.¹⁰

⁷ Vidi: Š. Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*, str. 194.

⁸ Vidi o tome: dr. N. Itr, *El-Imam et-Tirmizi*, str. 185.

⁹ Cit. djelo, str. 187.

¹⁰ Cit. djelo, str. 188.

Mjesto Sunena među učenjacima

Veliki broj hadiskih stručnjaka veoma pohvalno se izrazio o Sunenu i ovom hadiskom autoritetu izuzetne memorije, prefinjene oštroumnosti i tanahne preciznosti.¹¹

Hafiz Ez-Zehebi pohvalno, ali i kritički se osvrće na ovog velikana, i njegov rad, pa kaže: *Njegov El-Džami' obezbijedio mu je mjesto imama u hadisu, čovjeka prepoznatljivog po izuzetnoj memoriji i velikog šerijatskog pravnika. Međutim, on nije bio previše strog u bilježenju hadisa!*¹²

Ibn Tahir navodi izjavu Ebu Isma'ila el-Ensarija koji kaže: *Ova zbirka Ebu Isa et-Tirmizija je korisnija od Buharijeve i Muslimove zbirke. Naime, Buharijin i Muslimov Sahih u potpunosti može razumjeti samo hadiski stručnjak, dok Tirmizijinu zbirku razumije i obični narod!*¹³

Imam Ibn Hibban, hvaleći imama Tirmizija, kaže da je on marljivo sakupljao ovu zbirku hadisa, bilježio ih u nju, pamtio i stalno obnavljao.¹⁴

Hafiz Ez-Zehebi tvrdi da Tirmizijev *Sunen* sadrži korisno znanje, zaključujući da zbirka predstavlja jedan od temelja islama i islamske znanosti.¹⁵

Na kraju, trebalo bi istaknuti da je imam Tirmizi, pošto je završio ovu svoju zbirku, dao je na recenziju hadiskim stručnjacima Hidžaza, Iraka i Horasana, koji su, nakon detaljnih analiza, zadivljeni njegovim djelom, izjavili: *U čijoj se kući nađe ova zbirka hadisa, to je kao da u njoj Vjerovjesnik, s.a.v.s, govori!*¹⁶

¹¹ Vidi o tome: El-Makdisi, *Šurutu-l-eimmeti-s-sitte*, str. 17; Ez-Zehebi, *Tezkiretu-l-huffaz*, 2/634 i Ibn Hadžer, *Tehzibu-t-tehzib*, 9/388.

¹² Ez-Zehebi, *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 13/276.

¹³ Vidi: *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 13/277 i Ibn Kesir, *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 11/72. Usporedi: M. Karalić, cit. djelo, 1/12.

¹⁴ Vidi: *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 13/273.

¹⁵ Vidi: Isti izvor, 13/274.

¹⁶ *Tezkiretu-l-huffaz*, 2/634; *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 13/274 i *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 11/72. Usporedi: M. Karalić, cit. izvor, 1/14.

Komentari Sunena

Brojni istraživači, na različite načine i sa različitih aspekata su prilazili izučavanju ove zbirke, od onih koji su se zanimali za prenosiocice, od kojih Tirmizi prenosi hadise, do onih koji su pokušavali prodrijeti u tajne termina i konstrukcija koje je upotrebljavao ocjenjujući hadise u ovoj zbirci.¹⁷

Vremenom je nastao veliki broj komentara ovog djela. Navest ćemo samo neke:

- 1 - *Aridatu-l-ahvezi*, hafiza Ebu Bekra b. el-Arebija (umro 543. god. po H.),
- 2 - Komentar Ibn Redžeba el-Hanbelija, (umro 795. god.), koji nije kompletiran.
- 3 - Komentar od Ebu-l-Fetha b. Sejjidinnas el-Ja'murija (umro 732. god.),
- 4 - Komentar hafiza Zejnuddina el-Irakija (umro 806. god.), koji, ustvari, predstavlja dopunu prethodnog komentara, i
- 5 - *Tuhfetu-l-ahvezi*, Abdurrahmana el-Mubarekfurija (umro 1353. god.).¹⁸

Bošnjaci i Tirmizijin Sunen

Imam Tirmizi i njegova najpoznatija zbirka hadisa posebno su postali poznati našem čitateljstvu nakon što je Mahmut Karalić prof. preveo i komentirao, do sada, pet tomova, tog obimnog i značajnog djela.

Na Islamskoj pedagoškoj akademiji u Zenici i Bihaću, u okviru izučavanja hadisa na drugoj godini studija, prevodi se i komentira nekoliko poglavlja iz Tirmizijeve zbirke i to hadisi koji tretiraju pedagoške metode, što će posebno poslužiti budućim vjeroučiteljima u radu sa učenicima.

¹⁷ Poznati savremeni sirijski muhaddis dr. Nuruddin Itr odbranio je 1964. god. na poznatom islamskom sveučilištu *Al-Azhar* doktorsku disertaciju o ovom islamskom geniju i komparaciji između njegovog *Sunena* i *Sahiha* Buharija i Muslima. Ova disertacija štampana je 1970. god.

¹⁸ Vidi: dr. Hasan Muhammed Makbuli, *Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu*, str. 83-84.

1. EBU DAVUDOV SUNEN

Sunen je njegovo najznačajnije djelo. On je, kako i sam kaže, iz pola miliona hadisa koje je zabilježio od Allahovog Poslanika, s.a.v.s, izabrao 4.800 hadisa i uvrstio ih u ovu zbirku.¹⁹

Stavljanjem brojeva pored svakog hadisa, koje je uradio šejh Muhammed Muhjuddin Abdulhamid, evidentno je da broj hadisa dostiže cifru od 5.274. Razlika u broju hadisa je, vjerovatno, u tome što Ebu Davud nije u prethodnu cifru uračunao 600 mursel-predaja i neke predaje koje se više puta ponavljaju u njegovoj zbirci.²⁰

U njemu autor, uglavnom, navodi hadise koji tretiraju šerijatskoppravna pitanja, što nije slučaj sa ostalim hadiskim zbirkama nazvanih *Sunen*. Većina hadiskih stručnjaka ovaj *Sunen* preferiraju u odnosu na druge Sunene i svrstavaju ga nakon *Sahiha* imama Buharija i imama Muslima.²¹

Inače, njegov *Sunen* sadrži 35 *kitaba*/knjiga i 1.871 *bab*/poglavlje.

Nakon završetka ove zbirke Ebu Davud je daje čuvenom Ahmedu b. Hanbelu na recenziranje, koji je, nakon detaljnog analiziranja, izuzetno pohvaljuje i smatra izvanredno vrijednom.²²

Ebu Davud radeći na ovoj zbirci dugo vremena, izdvajajući hadise u njoj iz mnoštva hadisa koje je zabilježio ili zapamtio, primjećuje:

Četiri su hadisa čovjeku dovoljna za njegovu vjeru:

1 - *Djela se vrednuju prema namjerama.*²³

2 - *Od ljepote islama jednog čovjeka spada da se kloni onoga*

*što ga se ne tiče.*²⁴

3 - *Vjernik neće dostići stepen pravog vjernika sve dok ne bude želio svome bratu ono što želi i sebi.*²⁵

¹⁹ Hatib el-Bagdadi, *Tarihu Bagdad*, 9/57; Ez-Zehebi, *Tezkiretu-l-huffaz*, 2/593; *Sijeru e'alami-n'nubela'*, 13/209-210; Ibn Kesir, *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 11/59 i El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubin*, str. 178.

²⁰ Dr. Ekrem Dija' el-Umeri, *Buhusun fi tarihi-s-sunneti-l-mušerrefeti*, str. 248.

²¹ Vidi: dr. Makbuli, *Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu*, str. 81.

²² *Tarihu Bagdad*, 1/56 i *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 11/59.

²³ Ovaj hadis bilježe svi autori poznatih šest zbirki/*El-Kutubu-s-sitte*.

²⁴ Ovaj hadis bilježe Tirmizi, Ibn Madže, Ahmed, Ebu Ahmed el-Hakim u djelu *El-Kuna*, Eš-Širazi u djelu *El-Elkab*, El-Hakim u djelu *Tarihu Nejsabur*, Et-Taberani u djelu *El-Mu'džemu-l-evsat* i Ibn Asakir u *Tarihu*.

²⁵ Bilježe Buhari, Muslim, Tirmizi, Nesai i Ibn Madže.

- 4 - *Halal je jasan i haram je jasan, a između njih stoje sumnjive stvari...*²⁶

Karakteristike Sunena

Brojne su specifičnosti koje karakteriziraju ovo vrijedno djelo.²⁷ Navest ćemo, u najkraćim crtama, one najvažnije:

- 1 - Imam Ebu Davud uvrstio je u ovu svoju zbirku vjerodostojne predaje, ili predaje koje su slične njima.
- 2 - Ukoliko navede hadis koji ima prilično slab lanac prenosilaca, on to obavezno naglasi i pojasni.
- 3 - On navodi slabu predaju samo onda kada za određeno pitanje ili tematiku ne nađe jaču predaju, s obzirom da on, kako navodi Ibn Mende,²⁸ i slabu predaju preferira u odnosu na mišljenja ljudi.
- 4 - Tekstu hadisa koji tretira fikhska pitanja daleko više obraća pažnju nego senedu/lancu prenosilaca. Primjećujući to, el-Hattabi, kaže: *On je u ovoj zbirci sakupio one hadise koji su temelji znanja i šerijatskopравnih propisa. Nije poznato da ga je u tome iko pretekao, niti je, nakon njega, neko tako nešto uradio!*²⁹
Imam Nevevi, sagledavajući njegovo pretežiranje fikskih pitanja na osnovu hadisa, rekao je: *Čovjeku koji se zanima za fikhska pitanja neophodan je Sunen Ebu Davuda. Većinu hadisa koji tretiraju fikhska pitanja koja su potrebna islamskom pravniku ovdje će ih s lakoćom pronaći!*³⁰
- 5 - Ni u jednom poglavlju ove svoje zbirke ne spominje mnogo hadisa. Izabire samo one neophodne na temelju kojih se može pronaći argument za dotični šerijatskopравni propis.

²⁶ Bilježe Buhari, Muslim, Ebu Davud, Tirmizi i Nesai.

²⁷ Karakteristike ovog djela najbolje je ilustrirao sam Ebu Davud u poznatom djelu *Risaletu Ebi Davud ila ehli Mekka* (Vidi: *El-Mektebu-l-islami*, Beirut-Damask, 1985. godine).

²⁸ Dr. Mustafa es-Siba'i, *Es-sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri 'i-l-islami*, str. 452.

²⁹ El-Mubarekfuri, *Tuhfetu-l-ahvezi*, uvod, 1/62.

³⁰ Cit. djelo, 1/62.

- 6 - Ne ponavlja hadise u istom poglavlju, izuzev ako donosi hadis sa daleko dužim tekstom, ili ukoliko taj hadis sadrži bitne promjene u odnosu na već spomenuti.
- 7 - Isuviše duge hadise pokušava skratiti, tako što navodi najbitniji dio vezan za argumentiranje nekog šerijatskoprnog pitanja.
- 8 - Ako nije spomenuo, prilikom citiranja hadisa neki nedostatak, ili slabost koju u sebi on sadrži, onda za njega, tokom ocjene, upotrebljava termin *salih*. Ibnu-s-Salah, Nevevi i drugi smatraju da je taj termin sličan Tirmizijinom terminu *hasen/dobar*, a drugi istraživači smatraju da taj njegov termin *salih* ima općenitije značenje i da označava i vjerodostojnu/*sahih* i dobru/hasen-predaju.³¹
- 9 - On u svom *Sunenu* ne navodi mišljenja ashaba i tabi'ina kojima jača neko šerijatskoprnvo pitanje, već to čini sa hadisima, navodeći i upoređujući, te tako jača neki fikhski propis.
- 10 - U ovoj zbirci naveo je dosta mursel-predaja. To su, ustvari, predaje u čijem senedu nije spomenuto ime ashaba, već tabi'in izravno prenosi od Poslanika, s.a.v.s. Ebu Hanife i Malik su mursel koristili kao argumente u dokazivanju šerijatskoprnih pitanja. Očito je, da je i imam Ebu Davud bio identičnog stava.
- 11 - Jedan od uvjeta koje je on uvažavao u uvrštavanju hadisa jeste da nije htio prihvatati predaje onih prenosilaca za koje se utvrdilo da njihove predaje odbacuju hadiski kritičari.³²

Komentari Sunena

Brojni su komentari na ovaj *Sunen*, kao što su, uostalom, brojni komentari i na sve ostale poznate hadiske zbirke. Navest ćemo neke:

- 1 - *Me'alimu-s-sunen* od imama El-Hattabija (umro 388. god. po Hidžri);
- 2 - *El-Addu-l-mevdud* od hafiza El-Munzirija (656. god.);

³¹ Uporedi: dr. Nuruddin Itr, *Menhedžu-n-nakdi fi ulumi-l-hadisi*, str. 276-277.

³² Analiziraj: dr. Abdurrahman Itr, *Me'alimu-s-sunneti-n-nebevijjeti*, str. 212-214; dr. Makbuli, navedeni izvor, str. 81 i Š. Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*, str. 181-182.

- 3 - Komentar Kutbuddina El-Jemenija Eš-Šafi'ija (752. god.);
- 4 - Komentar od El-Belkinija (805. god.);
- 5 - Komentar od El-Ajnija (855. god.);
- 6 - *Mirkatu-s-su'ud* od imama Sujutija (911. god.);
- 7 - *Fethu-l-vedud* od Es-Sindija (1138. god.);
- 8 - *Avnu-l-ma'bud* od Azimabadija Ed-Dijanevija;
- 9 - *Gajetu-l-maksud* od Azimabadija;
- 10 - *Bezlu-l-medžhud* od Halila Ahmeda es-Seharenfurija (1346. god.);
- 11 - *El-Menhelu-l-azbi-l-mevrud* od Mahmuda Es-Subkija;³³
- 12 - Komentar na *Sunen* Ibn Reslana er-Remlija.³⁴

Skraćene verzije Sunena

Poznate skraćene verzije ove poznate zbirke su:

- 1 - *El-Mudžteba* od hafiza El-Munzirija (umro 656. god.);
- 2 - *El-Muhtesaru* od Muhammeda b. Hasana el-Belhija (VII st.);
- 3 - *Tehzibu Sunen Ebi Davud* od Ibn Kajjima el-Dževzije (751. god.).³⁵

Mjesto Ebu Davuda i njegovog Sunena među učenjacima

Ebu Davud i njegov *Sunen* zauzimaju veoma visok položaj među islamskim učenjacima. Brojni autori su se veoma pohvalno izrazili o ovom velikanu hadiske misli. Njegova zaokupljenost dvjema islamskim znanostima - hadisom i fikhom - koje je on kroz ovu svoju zbirku jasno artikulirao, donijela mu je glas, kako ističe Ibn Hibban, velikog imama (u vjeri, hadisu i šerijatskom pravu) i čovjeka koji će postati prepoznatljiv po sposobnosti pamćenja, preciznosti i utemeljenosti u šerijatskim disciplinama.³⁶

³³ Vidi o tome: dr. M. Es-Siba'i, *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islami*, str. 452; dr. Jusuf el-Karadavi, *Sekafeu-d-da'ije*, str. 55 i dr. A. Itr, cit. djelo, str. 214.

³⁴ Na ovom djelu je doktorirao dr. Fuad Sedić, dekan Islamske pedagoške akademije u Bihaću 1997. godine na poznatom Islamskom univerzitetu *Džamiatu-l-Imam* u Rijadu.

³⁵ Pogledaj: dr. M. Es-Siba'i, cit. djelo, str. 452.

³⁶ Usporedi: *Tehzibu-t-tehzib*, 4/172.

Njegovu utemeljenost u fikhskim disciplinama najbolje je ilustrirao imam El-Gazali kada je rekao: *Za mudžtehida je dovoljno, iz oblasti hadisa, poznavanje Sunena Ebu Davuda!*³⁷

Imam El-Hattabi kaže: *U hadiskoj znanosti ništa nije napisano kao njegov Sunen. On je ljepše klasificiran i sa više fikhske koristi od Sahiha Buharije i Muslima!*³⁸

Slično tome razmišlja i Ebu Isma'il el-Herevi kada kaže: *Sunen Ebu Davuda je, po mom mišljenju, korisniji od Sahiha Buharije i Muslima, zato što se njima mogu složiti samo stručnjaci, a koristi Sunena su dostupni svakom čovjeku!*³⁹

Muhammed b. Mahled kaže: *Od momenta kada je Ebu Davud napisao svoju zbirku hadisa i pročitao je ljudima, ona je muhaddisima postala kao Mushaf koji su slijedili i nisu mu oponirali, a uz to su mu priznali izuzetnu memoriju i vođstvo u njegovom vremenu!*⁴⁰

Koliko je Ebu Davud bio respektiran u svoje vrijeme najbolje će nam potvrditi primjer Sehl b. Abdullaha et-Tusterija, koji je, fasciniran njegovim Sunenom i izuzetnim poznavanjem hadisa, rekao: „*Pokaži mi svoj jezik kojim izgovaraš hadise Allahovog Poslanika, s.a.v.s, da ga poljubim!*“⁴¹

Vrijednost njegovog *Sunena* u očima islamskih učenjaka najbolje će nam izraziti Ibnu-l-A'rabi riječima: *Kada čovjek ne bi posjedovao ništa - izuzev Mushafa i Ebu Davudovog Sunena - ne bi mu trebalo ništa više u pravcu sticanja znanja!*⁴²

Hafiz Ez-Zehebi kaže: *Imam Ebu Davud je, uz svoje vođstvo u hadisu i hadiskim znanostima, bio i jedan od najvećih šerijatskih pravnika/fakiha što jasno potvrđuje ova njegova zbirka. Bio je jedan od darovitih drugova imama Ahmeda, sa kojim se dugo družio i pitao ga o najtananim pitanjima šerijatskog prava. Inače je pripadao pravcu selefija u slijeđenju Sunneta!*⁴³

³⁷ *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 11/59. Uporedi, također: M.Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, , str. 83.

³⁸ El-Hattabi, *Me'alimu-s-sunen*, 1/6.

³⁹ El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubin*, str. 177.

⁴⁰ *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 13/212 i *Tehzibu-t-tehzip*, 4/172.

⁴¹ Ibn Hallikan, *Vefejatu-l-e'ajan*, 2/404-405, Ez-Zehebi, *Sijeru e'alami-n-nubela'*,13/213; Ibnu-l-'Imad, *Šezeratu-z-zeheb*, 3/316 i El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubin*, str.177.

⁴² dr. Abdurrahman Itr, cit. djelo, str. 212.

⁴³ *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 13/215.

3. NESAIJIN SUNEN

Njegov *Sunen* sadrži 5.761 hadis.⁴⁴ Neki autori smatraju da u islamu nije napisano ništa ljepše od njegovog *Sunena*.

Poznati hadiski stručnjaci, kao što su Ibn Mendeh, Es-Subki, Ibn Adijj, Ed-Darekutni, Hatib el-Bagdadi, smatraju da je sve što se nalazi u toj njegovoj zbirci hadisa vjerodostojno.⁴⁵

Svoj *Es-Sunenu-l-kubra*, na zahtjev nekih emira, skratio je izbacivši slabije predaje, pa je to djelo, tako prečišćeno, dobilo naziv *El-Mudžteba*. To djelo poznato je i kao *Es-Sunenu-s-sugra*.⁴⁶

Ta zbirka ocijenjena je veoma visokom ocjenom u pogledu njene autentičnosti. Imam Es-Sehavi kaže: *Ukupno gledajući, Sunen imama En-Nesaija, nakon Buharijinog i Muslimovog Sahiha, ima najmanje slabih predaja!*⁴⁷

S obzirom da su se islamski pravници interesirali za brojna šerijatskoppravna pitanja, imam En-Nesai htio je svojim *Sunenom* da sakupi i uvrsti upravo one hadise koji će obilato koristiti fakihima, ali, u isto vrijeme, nije zaboravio ni svoju privrženost sunnetu, pa je tako napravio sretnu sintezu između te dvije šerijatske oblasti.

Karakteristike Nesaijevog Sunena

Od brojnih karakteristika navest ćemo samo najbitnije:

- 1 - On na jednom mjestu sakuplja sve senede koji su u vezi sa određenim tekstom hadisa, upravo onako kako je radio i imam Muslim. On ih parcijalno ne navodi kao imam Buhari, pa, otuda, neki autori preferiraju njegov *Sunen* nad *Sahihom* imama Buharija, s obzirom da je on cijepao hadis na više dijelova i navodio ih u više različitih poglavlja, što je istraživačima otežalo pronalaženje i služenje tim hadisima.
- 2 - Kada imam Nesai navodi predaje koje oponiraju jedna drugoj, onda on preferira onu čije su ravije/prenosioci jači.

⁴⁴ Usporedi: dr. Makbuli, *Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu*, str. 84.

⁴⁵ Vidi: dr. Faruk Hamade, u djelu: *‘Amelu-l-jevmi ve-l-lejleti Imama Nesaija*, str. 44.

⁴⁶ Mehmed Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, str. 83.

⁴⁷ Es-Sehavi, *Fethu-l-mugis*, 1/86. Također, pogledaj: *El-Fadlu-l-mubin*, str. 197.

- 3 - On je, uz ime prenosilaca, često navodio i *kun'ju*/priimenak, ili uz *kun'ju* navodi i njegovo ime, kako ne bi kod istraživača bilo nedoumica o kojem raviji se radi.
- 4 - Ljubomorno čuva hadise sa njihovim kompletnim senedima/lancem prenosilaca i ne izostavlja ih - izuzev samo u dva slučaja u *Sunenu* - dok imam Buhari ima znatan broj mu'allek-predaja, dakle, sa nepotpunim senedom.
- 5 - Upotrebljava terminologiju kojom su se muhaddisi toga vremena služili, kao npr: *hadis-munker*, *gajru mahfuz*, *lejse bi sabit* i sl.
- 6 - Ukazivanje na povredivost, ili nepovredivost nekog od prenosilaca odmah nakon citiranja hadisa njegova je prepoznatljiva karakteristika, a to nisu prakticirali ni Buhari ni Muslim.
- 7 - Najmanje slabih predaja sadržano je u njegovom *Sunenu*, nakon Sahiha Buharije i Muslima. Ako analiziramo njegov i Ebu Davudov *Sunen*, naći ćemo da su njegovi hadisi jači i utemeljeniji, iako su imali slične kriterije u prihvatanju hadisa. Što se tiče imama Tirmizija, on je bio blaži u prihvatanju hadisa od Nesaija, čak je uvrštavao i hadise onih prenosilaca od kojih su Nesai i Ebu Davud odbili prihvatiti hadise.⁴⁸

4. IBN MADŽIN SUNEN

To je njegovo najznačajnije djelo u kojem navodi sahih, hasen i da'if predaje. Uz to, navodi i neke sasvim slabe hadise, pa je zbog toga prilično kasno njegov *Sunen* uvršten među šest najpoznatijih hadiskih zbirki.

Prvi koji je Ibn Madžin *Sunen* pridodao *Sahihima* Buharije i Muslima i *Sunenima* Ebu Davuda, Tirmizije i Nesaije, bio je Ebu-l-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi (umro 507. god. po Hidžri), u knjizi *Atrafu-l-kutubi-s-sitte*.⁴⁹ Nakon toga učinio je to i

⁴⁸ Vidi više o karakteristikama: Fuad Sizkin, *Tarihu-t-turasi-l-arebi*, 3/196; dr. Faruk Hamade, cit. djelo, str. 53-58; dr. Nuruddin Itr, *Menhedžu-n-nakdi fi ulumi-l-hadis*, str. 277; dr. Abdurrahman Itr, cit. djelo, str. 218 i Š. Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*, str.207-208.

⁴⁹ Vidi: El-Makdisi, *Šurutu-l-eimmeti-s-sitte*, str. 21. Vidi, također: El-Kettani, *Er-Risale el-mustatrefe*, str. 12-13.

hafiz Abdul-Ganijj el-Makdisi (umro 600.god.) u djelu *El-Kemalu fi esmai-r-ridžali*.⁵⁰

Prije njih islamski učenjaci su na 6. poziciju uvrštavali *El-Muvetta'* imami-Malikov,s obzirom da je vjerodostojniji od Ibn Madžinog *Sunen*.

Međutim, i nakon što je El-Makdisi uvrstio Ibn Madžin *Sunen* u odabranu zbirku hadisa pojedini islamski učenjaci su i dalje na 6. poziciju stavljali Malikov *Muvetta'*. Među pojedincima koji su to činili bili su Ebu-l-Hasan Rezin b. Muavija Es-Serkasti (umro 535.god.) u djelu *Et-Tedžridu li-s-sihahi-s-sitte*, u čemu ga je slijedio i imam Ibnu-l-Esir el-Džezeri (umro 606. god.) u kapitalnom djelu *Džami'u-l-usul*.⁵¹

Drugi, pak, preferiraju *Sunen* Darimija i stavljaju ga na 6. poziciju. To je, recimo, stav Ibnu-s-Salaha, En-Nevevija, Ibn Hadžera i dr.⁵²

Međutim, analizirajući ovu zbirku hadisa, može se doći do zaključka da je ona uvrštena na 6. poziciju i zbog redoslijeda poglavlja i hadisa koje je na vrlo lijep i prijemčljiv način sačinio Ibn Madže.⁵³

Inače, Ibn Madže, kao i njegovi prethodnici, klasificira hadise prema fikhskim pitanjima. On je u *Sunen* uvrstio ukupno 4.341 hadisa. Od spomenutog broja 3.002 hadisa, u cjelosti ili jednim dijelom, spominju i autori preostalih zbirki nazvanih *El-Kutubu-s-sitte*. Zanimljivo je da Ibn Madže navodi, kako primjećuje Muhammed Fuad Abdalbaki, 1.339 hadisa koje uopće ne navode peterica spomenutih autora. Od tog broja:

- 428 hadisa autentičnog su seneda,
- 199 hadisa dobrog su seneda,
- 613 hadisa slabog su seneda i
- 99 hadisa su vrlo lošeg seneda.⁵⁴

S obzirom da Ibn Madžin *Sunen* sadrži najviše slabih, a posebno, veoma slabih predaja, on se, zbog toga, i smiješta na posljednje mjesto u rangiranju hadiskih zbirki iz *El-Kutubu-s-sitte*. U odnosu na druge spomenute zbirke njegov *Sunen* izdvaja se sa

⁵⁰ El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubin*, str. 215.

⁵¹ Pogledaj: *Er-Risale el-mustatrefe*, str. 13 i dr. Muhammed Udžadž el-Hatib, *Usulu-l-hadisi*, str. 342.

⁵² El-Kettani, cit. djelo, str. 13.

⁵³ To primjećuje Ibn Hadžer. Vidi: *Tehzibu-t-tehzip*, 9/531.

⁵⁴ Usporedi, *Sunen* Ibn Madže, 2/1519-1520 I Š. Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*, str. 170.

predajama od nekih prenosilaca koji su optuženi za laž i krađu hadisa.⁵⁵

Autori navode da u ovoj zbirci ima čak oko hiljadu slabih predaja.⁵⁶

Trebalo bi naglasiti da je značaj *Sunena*, pored ostalog i u tome što hafiz Ibn Madže, iako navodi 3.002 hadisa, koje su pomenuli i autori preostalih pet zbirki, on ih, što je vrlo važno, ne navodi sa istim lancem prenosilaca, nego dolazi sa novim, čime još više pojačava hadise iz prethodnih zbirki, te čime potvrđuje vrijednost i značaj sopstvenog djela.

Sunen je Ibn Madže podijelio na 32 knjige/kitaba i 1.500 poglavlja/baba. Uz to, ovo djelo poznato je po preciznom klasificiranju hadisa i hadiskih poglavlja.⁵⁷ Inače, poglavlja u ovoj zbirci vrlo su kratka. Obično nisu duža od nekoliko redaka. Rijetka su poglavlja koja prelaze više od jedne stranice. Uz to, *Sunen* karakterizira i jednostavnost i lakhoća u pronalaženju hadisa koje tražimo, upravo zbog Ibn Madžinog značkog klasificiranja hadisa.⁵⁸

U ocjeni hadisa tog, nesporno, vrijednog djela, postoje različiti pristupi, od onog koje zastupa hafiz El-Mizzi (umro 742. god. po Hidžri) da su *sve predaje koje je naveo Ibn Madže, a ne navode ih peterica autora El-Kutubi-s-sitte slabe!* do onog koje navodi Ibn Hadžer (umro 852.god. po Hidžri) da su *brojne predaje koje on navodi – a ne navode ih preostala peterica autora – autentične!*⁵⁹

Komentari Sunena

Kao i svako vrijedno hadisko djelo, tako je i *Sunen*, vremenom dobio značajne komentare. Spomenimo neke:

- 1 - Komentar Kemaluddina Muhammeda b. Musaa ed-Dimjerija eš-Šafi'ija (umro 808. god. po Hidžri), djelo u pet tomova.

⁵⁵ Vidi: dr. Nuruddin Itr, *Menhedžu-n-nakdi fi ulumi-l-hadisi*, str. 278.

⁵⁶ *Tehzibu-t-tehzib*, 9/532. Vidi, također: dr. Hemmam Abdurrahim Se'id, *Et-Temhidu fi ulumi-l-hadisi*, str.110.

⁵⁷ Usporedi: dr. Abdurrahman Itr, *Me'alimu-s-sunneti-n-nebevijeti*, str. 220.

⁵⁸ Pogledaj: Muhammed Lutfi Es-Sabag, *El-Hadisu-n-nebevi*, str. 325.

⁵⁹ El-Kasimi, *El-Fadlu-l-mubin*, str. 113. Zanimljivo je pogledati šta o tome kažu velikani hadiske znanosti. Vidi, na primjer: Ibnu-l-Dževzi, *El-Mevdu'at*, 2/55-56 i Ez-Zehebi, *Mizanu-l-i'tidal*, 2/20.

- 2 - Komentar Ibrahima b. Muhammeda El-Halebija (umro 841.).
- 3 - Komentar *Misbahu-z-zudžadže, šerh ala Sunen Ibn Madže*, hafiza Dželaluddina es-Sujutija (umro 911.).
- 4 - Komentar *Kifajetu-l-hadže fi šerhi Sunen Ibn Madže*, Muhammeda b. Abdulhadija Es-Sindija (umro 1138.).
- 5 - Komentar *Ma temessu ilejhi-l-hadže ala Sunen Ibn Madže*, Siradžuddina Omera b. El-Mulekkina, u osam tomova.
- 6 - Komentar *Indžahu-l-hadže, šerh Sunen Ibn Madže*, šejha Ed-Dehlevija.⁶⁰

Bošnjaci i Ibn Madžin Sunen

Sunenu se nije pridavala pažnja koliko ostalim djelima iz *El-Kutubu-s-sitte*. Naš najveći muhaddis rahm. Mehmed-ef. Handžić nije, ipak, dozvolio da taj velikan hadiske znanosti bude zapostavljen na našim prostorima, pa je započeo svoj, doista, izvanredni komentar na arapskom jeziku o spomenutom djelu, nazvavši ga: *Izharu-l-behadže bi šerhi Sunen Ibn Madže*.⁶¹ Pronašao sam ga u rukopisima Gazi-Husrev begove biblioteke pripremajući doktorsku disertaciju iz oblasti izučavanja hadisa u BiH od dolaska islama do kraja XX stoljeća. U tom radu značajan prostor pripada našem najvećem muhaddisu Mehmed-ef. Handžiću.

Handžićev komentar sadrži 118 rukom pisanih, velikih listova. Prije komentara Handžić donosi dva poglavlja. U prvom poglavlju navodi Ibn Madžinu biografiju, a u drugom govori o njegovom *Sunenu*, gdje analizira hadise i piše o osnovnim detaljima tog djela.

Nakon dva uvodna poglavlja, Handžić, manirom velikog muhaddisa, svojim lijepim, prepoznatljivim rukopisom i tečnim, sočnim arapskim jezikom, počinje komentar djela. Završio je 38 poglavlja/babova. Započeo je 39. poglavlje koje tretira abdest, iz *Kitabu-t-tahareta* stao ... To je na 118. listu rukopisa.⁶² Da li je

⁶⁰ O komentarima na Sunen vidi: dr. Mustafa Es-Siba'i, *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islami*, str. 455; dr. Ekrem Dija' el-Umeri, *Buhusun fi tarihi-s-sunneti-l-mušerrefeti*, str. 252; dr. Abdurrahman Itr, cit. djelo, str. 221; M. Es-Sabag, cit. djelo, str. 326; dr. Hasan Makbuli, *Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu*, str. 86 i Mehmed Handžić, *Izharu-l-behadže*, list 9-10, rukopis u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu, broj 6963.

⁶¹ Vidi rukopis u GHB u Sarajevu, pod brojem: 6963.

⁶² Uporedi: Š. Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*, str. 172-173.

razlog ovog prekida iznenadna bolest i vrlo brza smrt, ili nešto drugo, nije nam poznato, budući da rahm. Handžić ne navodi datum pisanja komentara?! Inače, uočljivo je, da je taj naš vrijedni muhaddis datum navodio na kraju završenih rukopisa. S obzirom da ovo djelo nije priveo kraju, nije mogao ni staviti datum, pa smo, tako, ostali bez vrijednog podatka!

LITERATURA

- Ahmed, b. Hanbel eš-Šejbani, *El-Musned*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1983.
- El-Bejheki, Muhammed b. Husejn, *Es-Sunenu-l-kubra*, Hajderabad, Indija, 1352. H.
- El-Buhari, Muhammed b Isma'il, *Buharijina zbirka hadisa*, prijevod i komentar: Hasan Škapur, Odbor IZ Prijedor, 1974,
- Es-Sahih*, Daru ihjai-t-turasi-l-'arebi, Bejrut, bez godine izdanja
- Ed-Darekutni, Ali b. Omer, *Es-Sunen*, 'Alemu-l-kutub, Bejrut, 1983.
- Ed-Darimi, Abdullah b. Abdurrahman es-Semerkandi, *Es-Sunen*, Daru-r-rejjan li-t-turas, Kairo, 1987.
- Ebu Davud, Sulejman b. el-Eš'as es-Sidžistani, *Risaletu Ebi Davude ila ehli Mekka fi vasfi Sunenihi*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut-Damask, 1984.
- Es-Sunen*, Daru Ihjai-sunneti-n-nebevijje,
- Ebu Gudde, Abdulfettah, *Es-Sunnetu-n-nebevijjetu ve bejanu medlulihe-šer'i*, Daru-l-kalem, Damask-Bejrut, 1992.
- Ibn Hadžer, Ahmed b. 'Ali el-Askalani, *Tehzibu-t-tehzib*, Matbe'atu daireti-l-me'arifi-l-osmanijije, Hajderabad, 1325-1327.H.
- Ibn Hallikan, *Vefejatu-l-e'ajan ve enbai ebnai-z-zeman*, Matbe'atu-l-mejmenijje, 1310.H.
- Handžić, Mehmed, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, Sarajevo, 1978.
- El-Hatib el-Bagdadi, Ebu Bekr Ahmed b. 'Ali, *Tarihu Bagdad*, Matbe'atu-s-se'ade, Egipat, 1931.
- El-Hatib, dr. Muhammed 'Udžadž, *Usulu-l-hadisi – 'ulumuhu ve mustalehuhu*, Daru-l-menare, Džedda-Mekka, 1994.
- Ibnu-l-'Imad, Šihabuddin Ebu-l-Felah ed-Dimiški, *Šezeratu-z-zeheb fi ahbari men zeheb*, Daru Ibn Kesir, Damask-Bejrut, 1988.

- 'Itr, dr. Abdurrahman, *Me'alimu-s-unneti-n-nebevijjeti*, Mektebetu-l-menar, Zerka', Jordan, 1986.
- 'Itr, dr. Nuruddin, *El-Imam et-Tirmizi ve-l-muvazenetu bejne Džami'ihî ve bejne-s-Sahihajni*, Matbe'atu ledžneti-t-te'lifi ve-t-terdžemeti ve-n-nešri, 1970.
- Menhedžu-n-nakdi fi 'ulumi-l-hadisi*, Daru-l-fikr, Damask, 1992.
- El-Karadavi, dr. Jusuf, *Sekafetu-d-da'ije*, Mu'essesetu-r-risale, Bejrut, 1987.
- El-Kasimi, Muhammed Džemaluddin, *El-Fadlu-l-mubin 'ala akdi-l-dževheri-s-semin*, Daru-n-nefais, Bejrut, 1988.
- El-Kettani, Muhammed b. Dža'fer, *Er-Risaletu-l-mustatrefe li bejani mešhuri kutubi-s-sunneti-l-mušerrefe*, Daru Kahriman, Istanbul, 1986.
- Ibn Kesir, hafiz Imaduddin Ebu-l-Fida', *El-Bidaje ve-n-nihaje*, Daru-l-hadis, Kairo, 1993.
- Kurdić, Šefik, *Velikani hadiskih znanosti*, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 2003.
- Ibn Madže, Muhammed b. Jezid el-Kazvini, *Es-Sunen*, Daru-l-hadis, Kairo, 1994.
- Makbuli, dr. Hasan Muhammed el-Ehdel, *Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu*, Mu'essesetu-r-rejjan, Bejrut, 1990.
- El-Makdisi, hafiz Ebu-l-Fadl Muhammed b. Tahir, *Šurutu-l-e'immeti-s-sitte*, Daru-l-hidžre, Bejrut, 1988.
- Malik, ibn Enes, *El-Muvetta'*, Daru-l-hadis, Kairo, 1993.
- El-Mubarekfuri, Abdurrahman, *Tuhfetu-l-ahvezi bišerhi Džami'i-t-Tirmizi*, Daru-l-fikr, Bejrut, 1995.
- Muslim, ibn Hadždžadž el-Kušejri en-Nejsaburi, *Es-Sahih*, Daru Ibn Hazm, Bejrut, 1995.
- En-Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Šu'ajb, *'Amelu-l-jevmi ve-l-lejleti*, Mektebetu-l-me'arif, Rabat, Maroko, 1981.
- Es-Sunen*, (komentar: Imam es-Sujuti), Daru-l-fikr, Bejrut.
- Es-Sabag, Muhammed Lutfi, *El-Hadisu-n-nebevi*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut-Damask, 1986.
- Es-Sehavi, Šemsuddin Muhammed b. Abdurrahman, *Fethu-l-mugis, šerh Elfijjeti-l-hadis*, Daru-l-kutubi-l-ilmije, Bejrut, 1983.
- Se'id, dr. Hemmam Abdurrahim, *Et-Temhidu fi 'ulumi-l-hadisi*, Daru-l-furkan, Amman, Jordan, 1992.
- Es-Siba'i, dr. Mustafa, *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islami*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1985.
- Sizkin, Fuad, *Tarihu-t-turasi-l-'arebi*, Kairo, 1971.

- Šakir, Ahmed Muhammed, *El-Ba'isu-l-hasis šerh ihtisari 'ulumi-l-hadis*, Mektebetu dari-l-fiha'i, Damask i Mektebetu dari-s-selami, Rijad, 1994.
- Et-Taberani, hafiz Ebu-l-Kasim Sulejman b. Ahmed, *El-Mu'džemu-s-sagir*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1983.
- Et-Tirmizi, Ebu 'Isa Muhammed b. 'Isa, *Kitabu-l-'ilel*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut. (štampano zajedno sa njegovim Sunenom).
- Es-Sunen* ili *El-Džami'u-s-sahih*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut (kometar i obrada: Ahmed Muhammed Šakir) i *Tirmizijina zbirka hadisa*, Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik, 1999/2000. (prijevod i komentar: Mahmut Karalić prof.).
- El-'Umeri, dr. Ekrem Dija', *Buhusun fi tarihi-s-sunneti-l-mušerrefeti*, Bagdad, 1984.
- Ez-Zehebi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Mizanu-l-i'tidal fi nakdi-r-ridžal*, Daru-l-fikr.
- Sijeru e'alami-n-nubela'*, Mu'essesetu-r-risale, Bejrut, 1985.
- Tezkiretu-l-huffaz*, Matbe'atu daireti-l-me'arifi-l-osmanijje, Hajderabad, Indija, 1955.

Rukopisi

- Handžić, Mehmed, *Izharu-l-behadže bi šerhi Sunen Ibn Madže*, rukopis u Gazi Husrev begovoj biblioteci u Sarajevu, pod inv. brojem 6963. Rukopis ima 118 lista.

د. شفيق كرديتش

السنن الأربعة وخصائصها

خلاصة البحث

السنن كتب الحديث التي رتبت الأحاديث على حسب الأبواب الفقهية. وهي تجمع بين الحديث والفقه، وساعدت الفقهاء في استخراج الأحكام الفقهية من الأحاديث. ظهرت هذه الكتب الحديثية في القرن الثالث الهجري، وتميزت بمرور الزمن سنن الترمذي وأبي داود والنسائي وابن ماجه، وصارت بجانب صحيح البخاري ومسلم أشهر الكتب الحديثية على الإطلاق. ولكل كتاب من هذه السنن الأربعة مزايا معينة تميزه عن غيره. تتميز سنن الترمذي بالحكم على الأحاديث الواردة فيه، وسنن أبي داود متميزة بإيراد الأحاديث المتعلقة بالأحكام الفقهية فقط، وسنن النسائي تتميز بأن عدد الأحاديث الضعيفة الواردة فيه أقل من غيره، وتتميز سنن ابن ماجه بـ 1339 حديثاً لم ترد في غيرها من الكتب الستة.

THE FOUR MOST WELL-KNOWN SUNNAN AND THEIR CHARACTERISTICS

Summary

Sunnan are Hadith collections recognizable by Hadiths classified according to the Shari'ah legal issues. Actually, they represent a fortunate synthesis of Hadith and Shari'ah law, so they have been especially useful for Shari'ah lawyers in making decisions according to legal principles of Shari'ah. These Hadith collections were the characteristic of the third Hijrah century, but in the course of time Tirmiziy's, Ebu Dawud's, Nesaiya's and Ibn Majj's Sunnan stood apart and, together with Bukhari's and Muslim's Sahih and became the most well-known and read Hadith collections in general.

Each of the four famous collections has its specific characteristics. Tirmiziy's Sunnan are characteristic for the evaluation of every Hadith; Ebu Dawud's Sunnan give almost all Hadiths in the field of Shari'ah law; Nesaiya's Sunnan are characteristic for the least number of weak Hadiths and Ibn Majj's Sunnan are characteristic for 1 339 Hadiths mentioned by none of the six authors of the most famous Hadith collections – El-Kutubu-s-sitte.